

Vznik a vývoj Tovaryšstva Ježíšova
do konce 17. století

Zdeňka Vlčková
UČO: 145954

Ignác z Loyoly – zakladatel Tovaryšstva Ježíšova

Narodil se roku 1491 ve Španělsku jako Iñigo López de Loyola v urozené rodině. Jeho výchova byla vedena tak, aby se z něho stal rytíř. K tomuto cíli měl sloužit i jeho pobyt v rodině předního kastilského hodnostáře Juana Velásqueze de Cuéllar.¹ Po změně panovníka na španělském trůnu (Ferdinanda vystřídal Karel V.) se však Velásquezovo postavení zhoršilo a zanedlouho zemřel. Iñigo se následně stal členem osobní stráže vévody z Nájery a navarrského místokrále Antonia Manriqueho de Lara. Díky tomuto místu se dostal do vojenského prostředí, kde získal hodnost důstojníka. Při střetu s francouzskou armádou mu však dělová koule rozdrtila holenní kost a to mu obrátilo život jiným směrem.

Při léčbě a následné rekonvalescenci se mu do ruky dostala díla o životě světců a Ignác zatoužil žít takovým životem. Po uzdravení se vydal na pouť do benediktinského kláštera Montserratu. Zde vykonal generální zpověď a zde také oblékl poutnický šat. Z Montserratu se vydal do Manresy, kde měl vidění a kde také došlo k jeho mystickému obratu.² Odtud putoval do Svaté země, aby mohl navštívit Jeruzalém a Boží hrob. Jeho přáním bylo zde zůstat, ale tato myšlenka se setkala s odporem tamních františkánů, protože Jeruzalém byl plný poutníků a kajících. Vrátil se tedy zpět do Španělska a rozhodl se, že se stane knězem. K tomu však potřeboval získat vzdělání, které se rozhodl získat v Barceloně. Pokud netrávil čas studiem, tak se spolu se svými přáteli věnoval poučování „o tom jak se vyvarovat hříchu a jak zpytovat svědomí“.³ To byl také důvod, proč se dostal do svého prvního sporu s inkvizicí. Po věroučné stránce se sice nedopouštěl žádných provinění, ale hlásání nauky bylo dovoleno pouze kněžím. Dostal se do vězení a jakmile byl propuštěn, rozhodl se odejít na univerzitu do Salamanky. Zde byl opět uvězněn a poté odešel na univerzitu do

¹ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s.13.

² Tamtéž, s.15.

³ Tamtéž, s. 17.

Paříže.⁴ Na této univerzitě získal titul magistra filozofie a, co bylo daleko důležitější, získal zde přátele, kteří spolu s ním vytvořili základ Tovaryšstva Ježíšova. Byli to Pierre Favre (Petr Faber), Simon Rodrigues, František Javier (František Xaverský), Diego Lainez, Alfons Salmerón a Nikolás Alonso. Později se k nim připojili Claudius Jay, Jaen Codure a Pasquier Broet. Společně se zavázali dodržovat slib čistoty a chudoby.⁵ Společným znakem bylo také provádění Loyolových Duchovních cvičení, která začal psát už při svém pobytu v Manrese.

Jejich cílem bylo vydat se do Jeruzaléma a v případě, že se jim to nepodaří, se rozhodli nabídnout své služby papeži. Aby se mohli vydat do Jeruzaléma, potřebovali mít pasy. Za tím účelem byli vysláni tři členové do Říma, kde o ně žádali papeže Pavla III. Cesta jim byla povolena, ale ukázalo se, že je neuskutečnitelná kvůli válce s Turky. Z tohoto důvodu se obrátili k papežskému stolci, kterému roku 1538 nabídli svoji oddanost a pomoc. V této době byly potřeba učitelé teologie na římské univerzitě a tam také dostali místo Faber a Lainez.⁶ Ostatní členové se věnovali charitativní činnosti, starali se o velice vážně nemocné, uklízeli ve špitálech, pomáhali všude tam, kde se lidé ocitli v nouzi. I když tato činnost zpočátku naplňovala Ignácovy ideály, postupem času zjistil, že takto jednotlivě zasahovat proti zlu a nouzi je bezvýsledné a že by bylo potřeba zasáhnout proti zlu celkově. A tak se jejich pomoc lidem začala organizovat do určité ucelené představy o sociální péči.⁷

Ignác měl už v době ústního potvrzení od papeže Pavla III. roku 1539 zformulovánu základní osnovu činnosti, jež byla později nahrazena řádovou ústavou *Constitutiones Societatis Iesu* (Konstituce Tovaryšstva Ježíšova), na které Ignác

⁴ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s.17-18.

⁵ Tamtéž, s.19.

⁶ René Fülöp-Miller, *Moc a tajemství Jezuitů*, Praha: Rybka Publishers 2000, s. 89-91.

⁷ Tamtéž, s 95.

pracoval už od r. 1541 a zdokonaloval ji až do své smrti.⁸ Tím skončily její úpravy a po zbytek fungování Tovaryšstva zůstala nezměněna.

Tovaryšstvo Ježíšovo bylo papežem uznáno roku 1540.

Ignác z Loyoly zemřel 31. července 1556, ale již v té době mělo Tovaryšstvo jedenáct provincií.⁹

Duchovní stránka Tovaryšstva Ježíšova

Tovaryšstvo Ježíšovo je řád řeholních kleriků, kteří skládají slib chudoby, pokory, čistoty a slib poslušnosti papeži.

Základem duchovní cesty jsou Ignácova Duchovní cvičení. Je v nich patrné ovlivnění španělskou mystikou, která má souvislost s mystikou orientální. Jde v nich o „úmyslné vyvolání extaticko-náboženských představ fantazie v promyšleném pořadí a postupu, z nichž každá jest určena k výcviku jednotlivých duševních sil,....., přihlíží se k psychologickému momentu, aby byl úplně odhalen duševní stav.“¹⁰ Rozdíl mezi jezuitou a ostatními řády tvořil přístup ke zbožnosti. Nekonal se společné modlitby mnichů, ale důraz se kladl na individuální zbožnost. Každý mnich si musel vyzkoušet účinnost cvičení sám na sobě.¹¹ „Musel vykonávat exercicie a rozjímat o pobytu člověka na tomto světě a posledních věcech člověka, o hříchu, o životě Ježíše Krista a jeho následování, o významu Kristova utrpení a smrti a o posílení vlastní víry a naděje ve vzkříšení Páně, nanebevstoupení a věčnou slávu na nebesích.“¹² Obecně se dá říci, že v Ignácově učení má důležitou roli Kristus a také eschatologické, eklesiologické a mariánské prvky.¹³ V zakládací bule Regimini militantis Ecclesiae je také ustanovení, v němž se mluví o tom, že

⁸ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s. 25.

⁹ Tamtéž, s. 26-28.

¹⁰ Eberhard Gothein, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Praha: Tiskařské a nakladatelské družstvo „Pokrok“ 1913, s. 23.

¹¹ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s. 39-40.

¹² Tamtéž, s. 40.

¹³ Tamtéž, s. 40.

všichni členové Tovaryšstva „bojují za Boha ve věrné poslušnosti“¹⁴

V běžném životě bylo poslání Tovaryšstva, respektive jeho hlavní části tj. otců, rozděleno do třech oblastí. První z nich byla pastorační, katechetická a liturgická práce, druhá misijní činnost a poslední pedagogická činnost.¹⁵

Kromě těchto činností se také zabývali problematikou hříchu a pokání. K tomuto účelu byla roku 1650 vytvořena německým členem řádu Hermannem Busenbaumem příručka *Medulla theologiae moralis*, jež se stala pomůckou každého zpovědníka. Postupem času byla vyvinuta celá stupnice hříchů, kterou používali zpovědníci a v níž bylo třídění od nejlehčího k nejtěžšímu hříchu učiněno „způsobem odpovídajícím spíše školní výuce logiky.“¹⁶

Jezuité byli zpovědníky a duchovními rádci především členů panovnických rodů, šlechticů, ale také měšťanů a příslušníků nižšího stavu.

Vnitřní struktura Tovaryšstva Ježíšova

Snad díky vojenské minulosti Ignáce je vnitřní struktura připodobňována k vojenské organizaci. Šlo především o disciplínu, poslušnost a o odpovědnost.

Základní normou je řádová ústava – Konstituce, ze které byl pořízen výtah pro každodenní používání (*Summarium earum Constitutionum...*) Konstituce je rozdělena do deseti kapitol, v nichž jsou zahrnuty pokyny ohledně organizace, misijního a kněžského poslání, výchově a vzdělávání mládeže i o prvotním projektu řádových škol a také o chudobě a poslušnosti.¹⁷

Dalšími sborníky pravidel jsou dva Ignácovy spisy, tzv. dvojí Pravidla sv. Ignáce: Všeobecná pravidla a Pravidla o

¹⁴ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s. 42.

¹⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁶ Tamtéž, s. 49.

¹⁷ Tamtéž, s. 26.

skromnosti. Všechny předpisy jsou shrnuty v Institutum Societatis Iesu.

Charakteristickým prvkem řádového života bylo vyhnout se přílišné tvrdosti a zároveň povolnosti. Prvotním posláním bylo *missio* (poslání), což znamenalo, že měli být neustále připraveni odejít na místo, které jim řekne představený nebo sám papež.

Tovaryšstvo bylo rozděleno na tři skupiny: kněží, scholastikové (studující členové) a laici, kteří se starali o chod řádových domů. Nejvyššímu postavení se těšili profesorové (*patres professi quattuor votorum*) a duchovní pomocníci.

Pokud se chtěl muž stát členem Tovaryšstva musel podstoupit dvouletý noviciát a poté se stal plnoprávným členem řádu. Po absolvování noviciátu musel složit první sliby ze čtyř, které Ignác zavedl. První sliby spočívaly v doživotních řeholních závazcích. V rámci třetích slibů se prověřovala připravenost jezuitských otců k činnosti. Čtvrté sliby pak opravňovaly k nejvyšším řádovým hodnostem a byly taktéž závazkem neomezené poslušnosti papeži. K tomu aby člen řádu mohl dosáhnout čtvrtého slibu, musel sedm let studovat (tři roky filozofii a čtyři roky teologii) a deset let být členem řádu. Pro nejvyššího představitele řádu (generála) byli vybíráni pouze členové z kruhu profesorů. Generál představoval nejvyšší výkonnou moc řádu a byl volen doživotně.

Tak jak byla uspořádaná hierarchie členů Tovaryšstva, tak stejným způsobem byly uspořádány jejich domy. Nejdůležitější byl profesní dům, který byl sídlem profesorů a odkud se udržovala stabilita organizace. Nižší postavení měly koleje, při nichž vznikaly školy. Následovaly rezidence, jež podléhaly kolejím a v nichž byly nižší stupně školy. Především byly zaměřeny na pastorační činnost. Nejnižší postavení měly misijní domy. Jejich fungování bylo velice skromné, ale pokud se misie ujala, mohla se z ní stát kolej nebo rezidence.¹⁸

¹⁸ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002, s. 51-58.

Působení Tovaryšstva Ježíšova

Hlavním cílem Tovaryšstva byla obnova a šíření katolictví, tudíž se stalo „nejúčinnějším nástrojem reformy církve.“¹⁹

V Německu v boji proti reformaci, vlastně ani nevystupovali proti reformaci, ale snažili se vystupovat jako reformátoři katolického kněžstva. Sám Ignác zdůrazňoval, že proti kacířství mají bojovat mírností a skromností.²⁰ Nejdůležitější součástí procesu rekatolizace Německa bylo jezuitské školství.

Díky školství a politickému vlivu, který získali, neboť církevní politika byla úzce spjata s politikou jednotlivých států a úkoly, jimiž byli papežem pověřováni, byly od počátku politické,²¹ se Tovaryšstvo Ježíšovo stalo velmi významným řádem, který v nemalé míře zasahoval do fungování katolických států. Ze své pozice zpovědníků na knížecích dvorech, dostali možnost udělat z politiky věc svědomí a tím do značné míry ovlivňovat politická rozhodnutí knížat. Toho využívali např. v Německu v období Třicetileté války, kdy velmi často docházelo k ústupkům protestantům, čemuž se jezuité snažili zabránit a do značné míry se jim to také dařilo.²² V době vlády Ferdinanda II. byli dokonce nejvlivnějšími osobami u dvora.

Podobných úspěchů dosáhli i ve Francii, i když to zpočátku tak nevypadalo. Po nástupu Jindřicha IV. na trůn, byli jezuité vyhnáni ze země kvůli obvinění z královraždy, ale ještě za vlády tohoto panovníka se vrátili, stali se královými zpovědníky a tak se opět dostali k velkému politickému vlivu.²³

Přes všechny své úspěchy v politické oblasti, mělo Tovaryšstvo stálé odpůrce. Ve Francii si znepřátelili parlament, který o nich prohlásil, že „posláním tohoto

¹⁹ Christopher Dawson, *Rozdělení nebo reforma západního křesťanstva?*, Praha: Vyšehrad 1998, s.126.

²⁰ René Fülöp-Miller, *Moc a tajemství Jezuitů*, Praha: Rybka Publishers 2000, s. 409-410.

²¹ Eberhard Gothein, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Praha: Tiskařské a nakladatelské družstvo „Pokrok“ 1913, s. 10.

²² René Fülöp-Miller, *Moc a tajemství Jezuitů*, Praha: Rybka Publishers 2000, s. 416-418.

²³ Tamtéž, s. 427.

*Tovaryšstva je ohrožovat víru, rušit církevní mír a vůbec spíše ničit než budovat*²⁴ a univerzitu.

Dá se říci, že do konce 17. století si jezuité vybudovali velmi silnou základnu ve všech katolických zemích a sehrávali důležitou roli jak v politické orientaci zemí, tak v jejich kultuře a způsobu vzdělání.

Použitá literatura:

Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha: Hart 2002

Christopher Dawson, *Rozdělení nebo reforma západního křesťanstva?*, Praha: Vyšehrad 1998

Eberhard Gothein, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Praha: Tiskařské a nakladatelské družstvo „Pokrok“ 1913

René Fülöp-Miller, *Moc a tajemství Jezuitů*, Praha: Rybka Publishers 2000

²⁴ René Fülöp-Miller, *Moc a tajemství Jezuitů*, Praha: Rybka Publishers 2000, s. 374.